

Nr 34.

Ankom till riksdagens kansli den 16 maj 1940 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående dödsstraffets återinförande vid vissa samhällsvådliga eller grova slag av brott.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 141, vilken behandlats av första lagutskottet, har herr *Wallén m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam utredning om dödsstraffets återinförande vid brott av i motionen angivna samhällsvådliga eller grova slag samt om framläggande för riksdagen så snart ske kunde av de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Beträffande de skäl som ligga till grund för motionärernas hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Genom lagar den 3 och den 17 juni 1921 avskaffades dödsstraffet i svensk straffrätt med undantag för de fall, som i 3 kap. strafflagen för krigsmakten — de s. k. krigsartiklarna — äro belagda med dylikt straff. Dödsstraffets användning är härmed i Sverige numera inskränkt till de lägen, då krigsartiklarna äga tillämpning, vilket enligt 5 § strafflagen för krigsmakten är händelsen beträffande brott, som förövas i krigstid eller eljest under tid då rikets krigsmakt är mobiliserad. Bestämmelser om vilka personer som lyda under strafflagen för krigsmakten finnas bland annat i 6 § av nämnda lag. I 8 § stadgas vidare, att lagen skall tillämpas å envar, ändå att han icke lyder under lagen, därest han i mobiliserad fästning, å krigsskådeplats inom eller utom riket eller å område, som av krigsmakten ockuperats, begår vissa brott — förräderi m. m. — som bestraffas enligt krigsartiklarna.

Rörande tillkomsten av 1921 års lagstiftning må lämnas följande redogörelse.

Den 21 augusti 1919 uppdrogs åt för ändamålet särskilt tillkallade sakkunniga att utreda frågan om dödsstraffets avskaffande, och dessa framlade i ett den 14 januari 1920 avgivet betänkande de förslag till ändringar i allmänna strafflagen och strafflagen för krigsmakten, som sedermera lades till grund för den till 1921 års riksdag avlatna propositionen i ämnet, enligt vilken dödsstraffet skulle borttagas ur allmänna strafflagen och strafflagen för krigsmakten, så vitt gällde dennas tillämpning i fredstid, men bibehållas i de s. k. krigsartiklarna.

Sedan yttranden över förslagen inhämtats, remitterades förslagen till lagrådet.

Vid granskningen i lagrådet lämnade en av dess ledamöter förslagen utan anmärkning, under det att de övriga tre ledamöterna väl funno dödsstraffets bibehållande icke vara erforderligt för normala samhällsförhållanden, men uttalade betänkligheter mot att statsmakten skulle berövas möjligheten att under tider av svår inre oro tillämpa detta straff såsom ett yttersta skyddsmedel för den hotade rättsordningen. En av sistnämnda ledamöter ville därjämte ifrågasätta, huruvida icke med hänsyn till faran för en under dylika tidsomständigheter starkt tilltagande allmän kriminalitet dödsstraffet borde bibehållas även för vissa andra brott än sådana av nyss antydd politisk karaktär, dock under förbehåll, att verkställighet av straffet icke komme att äga rum, där ej den brottsliga gärningen vore begången under ett tillstånd av försvagad rättssäkerhet.

Emot de av lagrådets flertal sålunda framhållna synpunkterna anförde föredragande departementschefen i propositionen till 1921 års riksdag bland annat följande:

»De yttranden, vilka sålunda angiva uppfattningen hos lagrådets flertal, utgå från förutsättningen av ett tillstånd, under vilket statsmaktens förmåga att hävda den lagliga ordningen äventyras genom egna samhällsmedlemmars angrepp. De antydningar, som lämnats om vad härmed avses, leda tanken till samhällsfientliga rörelser av betydande omfattning, vilkas art och syfte ådagalagts genom öppna våldshandlingar. Att i dylika lägen samhället kan stå inför tvånget att till sitt värn använda även medlet att taga de brottsligas liv, lär icke av någon strafflagstiftning kunna lämnas opåaktat. Under de förhållanden, som här avses, ställes våld mot våld, och med väpnad makt går samhället till försvar för sitt bestånd. Vår nuvarande strafflag erkänner uttryckligen statens rätt att i fall av uppror bruka allt det våld, som nöden kräver, och därmed ock att taga människoliv, om det visar sig nödvändigt för ordningens upprätthållande. Härutinnan åsyftas med de föreliggande förslagen icke någon förändring. Ej heller beröra förslagen dödsstraffets kvarstående i krigsartiklarna. Då under dylika förhållanden staten begagnar sin makt över den enskildes liv, hämtar detta sitt berättigande i samhällets ovillkorliga nödvärnsrätt. Men utanför dessa gränser lär denna grund näppeligen kunna åberopas för en vidsträcktare tillämpning av dödsstraff för brott av nu avsedd art, om detta straff i övrigt avskaffats och staten därmed valt andra utvägar för bestraffande eller oskadliggörande av även de svåraste och farligaste förbrytare. Dödsstraffet skulle eljest erhålla en utpräglad karaktär av speciellt politiskt straff. För mig framstår en sådan lösning såsom den minst lyckliga. Under upprörda tider skulle en dylik lagstiftning helt visst ingalunda verka till samhällslugnets återställande utan fastmera vara ägnad att på ett måhända ödesdigert sätt skärpa motsättningarna. I stället för att med hänsyn till eventuella inrepolitiska strider behålla dödsstraffet i den allmänna strafflagen, synes lagstiftaren häri snarare böra se en anledning till att avskaffa detsamma för att förebygga dess tillämpning endast under dylika spända förhållanden.»

Första lagutskottet, som behandlade propositionen, yttrade i utlåtande (nr 37 år 1921) följande:

»Frågan om dödsstraffets bibehållande eller avskaffande måste enligt utskottets mening i första hand bedömas med hänsyn till dess betydelse för rättsordningens upprätthållande. Befinnes vid ett grundligt övervägande dödsstraffet vara ett för denna uppgift oundgängligt hjälpmedel, nödgas man alltså jämt bibehålla detsamma. Kunnas däremot tillgängliga erfarenheter icke sägas giva ett bestämt utslag i denna riktning, eller tala de rent av övervägande till förmån för en annan uppfattning, synes det däremot böra avskaffas.

Såsom redan föredragande departementschefen framhållit, har icke någon av de över det föreliggande förslaget hörda myndigheterna ansett dödsstraffet kunna försvaras ur vare sig vedergällnings- eller individualpreventiv synpunkt. Däremot har bibehållandet av nämnda straff i straffsystemet från vissa håll ansetts erforderligt ur allmänpreventiv synpunkt, d. v. s. med hänsyn till den avskräckande verkan, det anses hava på andra.

Den erfarenhet, som vunnits från de länder, där dödsstraffet sedan längre eller kortare tid tillbaka antingen uttryckligen upphävts eller kommit ur bruk, giver dock, såsom de sakkunniga med stöd av statistiska uppgifter framhållit, intet som helst stöd för den meningen, att dödsstraffet ens ur nyssnämnda synpunkt skulle vara överlägset den straffform (livstidsfängelse), varmed det gemenligen ersatts.

Sålunda uppvisar Finland, där dödsstraffet icke tillämpats sedan 1826, under första årtiondet efter denna tidpunkt ett absolut årsmedeltal av 24 domar för uppsåtligt dödande men 50 år senare, för 1870-talet, ett årsmedeltal av endast 10 sådana domar. I Belgien tillämpades dödsstraffet sista gången år 1863, och antalet domar för mord har sedan dess icke stigit (promilletalet, som år 1861 var 0,006, var år 1910 endast 0,002). Detsamma är förhållandet i Danmark, där ingen avrättning ägt rum sedan 1892, och i Norge, där dödsstraffet avskaffades genom den nya strafflagen 1902. I Rumänien avskaffades dödsstraffet år 1864. Det absoluta talet för uppsåtligt dödande, som nyssnämnda år utgjorda 204, sjönk under 1880-talet till 188 för år och under 1890-talet till 183. I Italien avskaffades dödsstraffet genom strafflagen 1889. Under de närmaste 20 åren efter dess antagande sjönk promilletalet av de svåraste brotten mot kroppslig okränkbarhet successivt ned till ungefär hälften av 1880-talets medelsiffror.

Ej heller en jämförelse mellan å ena sidan de länder, som bibehållit och praktiserat dödsstraffet, och å andra sidan de länder, som avskaffat eller upphört att använda det, giver något stöd för påståendet om dödsstraffets överlägsenhet eller nödvändighet ur allmänpreventiv synpunkt. Siffrorna för de svåraste brotten äro ingalunda lägre inom den förra gruppen än inom den senare. Ej heller är proportionen mellan de brott, för vilka dödsstraff plägar ådömas, i förhållande till andra brott mindre i de länder, där dödsstraffet finnes, än i de länder, där det avskaffats. Sålunda utvisar exempelvis Spanien, med dödsstraff, för år 1904 proportionen 1:40 mellan mord och tjuvnad, medan Norge, utan dödsstraff, för samma år utvisar proportionen 1:2,600.

Erfarenheten från de nu nämnda och övriga länder, där dödsstraffet avskaffats eller kommit ur tillämpning, giver sålunda icke stöd för farhågan, att dess borttagande skulle vara till skada för rättssäkerheten. Under sådana förhållanden har utskottet icke tvekat att tillstyrka avskaffandet av en straffart, vars bibehållande i och för sig måste ur allmän humanitetssynpunkt framstå såsom allt annat än önskvärt.

Härvidlag torde dock undantag i ett avseende böra göras. Såsom redan 1919 års lagutskott framhöll, möta starka betänkligheter mot att för närvarande upphäva dödsstraffet såvitt angår gärningar, som avses i strafflagen för krigsmakten och som begåtts under krigstid. Under dylika utomordentliga förhållanden torde dödsstraffet böra bibehållas. I likhet med såväl de sakkunniga som föredragande departementschefen anser utskottet därför, att dödsstraffet alltjämt bör kvarstå i de s. k. krigsartiklarna. Huruvida och i vad mån en inskränkning av dödsstraffet tillämplighet i förevarande fall kan ske, torde dock vara förtjänst av en närmare undersökning.

Däremot kan utskottet icke dela den inom lagrådet uttalade meningen, att dödsstraffet bör bibehållas även i den allmänna strafflagen för att i tider av svår inre oro kunna tillgripas såsom ett yttersta skyddsmedel för den hotade rättsordningen. En sådan anordning skulle nämligen komma att förläna dödsstraffet en utpräglad karaktär av ett speciellt politiskt straff, vilket säkerligen just ur synpunkten av upprätthållande av aktningen för rättsordningen icke vore lyckligt.»

Utskottets hemställan om bifall till propositionen godkändes av riksdagen.

Utskottet.

Motionärernas yrkande om utredning rörande återinförande av dödsstraffet i svensk rätt avser två artschilda kategorier av svåra förbrytelser, nämligen å ena sidan brott som vittna om särskild råhet och ondska — såsom vissa förbrytelser mot barn, ungdom eller värnlösa gamla — samt å andra sidan förräderi- och spioneribrott.

Vad angår den första av de angivna kategorierna synas motionärerna hava grundat sitt yrkande om dödsstraffets återinförande huvudsakligen på den betydelse detta straff skulle äga ur avskräckningssynpunkt. Utskottet vill här erinra att vid avskaffandet år 1921 av dödsstraffet såsom påföljd i den svenska allmänna strafflagen ingående diskuterats de olika synpunkter som kunde anläggas på frågan om dödsstraffets betydelse såsom medel att förhindra brott. Enligt utskottets mening hava icke några omständigheter inträffat, som kunna föranleda ett ändrat ståndpunktstagande till frågan om dödsstraffets användande å brott av förevarande art.

Beträffande den andra av motionärerna angivna brottskategorien, nämligen olika former av förräderibrott, är att märka att, såsom ock i motionen omnämnes, redan med nu gällande bestämmelser dödsstraff enligt krigsartiklarna i strafflagen för krigsmakten kan följa på vissa brott av svårare art. Krigsartiklarna äga tillämpning vid krig eller allmän mobilisering. Enligt motionärerna bör emellertid för brott av denna art dödsstraff kunna förekomma även då, såsom för närvarande är fallet, krigsartiklarna icke äro tillämpliga. Utskottet

vill erinra att genom den av innevarande riksdag helt nyligen antagna nya lydelsen av 8 kap. strafflagen (se kungl. propositionen nr 217, första lagutskottets utlåtande nr 32, riksdagens skrivelse nr 248) vidtagits betydande skärpningar av straffen för förräderi- och spioneribrott. De samtidigt antagna ändringarna i strafflagen för krigsmakten hava medfört en utsträckning av de fall då, vid krig eller allmän mobilisering, krigsartiklarna i stället för allmänna strafflagen skola vinna tillämpning. I samband med behandlingen av denna proposition har riksdagen, efter hemställan av utskottet, hos Kungl. Maj:t anhållit om utredning rörande förhållandet, i vissa närmare angivna avseenden, mellan tillämpningsområdet för allmänna strafflagen och strafflagen för krigsmakten. Enligt utskottets mening föreligger icke anledning för riksdagen att härutöver göra framställning till Kungl. Maj:t i fråga om straffen för förräderi och spioneri.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 16 maj 1940.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter*, *Gärde*, *Karl Emil Johanson*, *Wagnsson*, *Branting*, *Karl Karlsson**) , *Sandorf**) och *Anton Svensson*;

från andra kammaren: herrar *Hedlund* i Östersund och *Lindmark**) , fru *Östlund* samt herrar *Olsson* i Mellerud, *Gezelius*, *Werner* i Höjen, *Dahlbäck* och *Lindahl*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.